

Sygn. akt II CSK 524/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 marca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z powództwa Towarzystwa Ubezpieczeń (...) „T.(...)” w W.

przeciwko A. S. i J. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 27 marca 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 17 stycznia 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 31 marca 2006 r. Sąd Okręgowy w S. uwzględnił powództwo Towarzystwa Ubezpieczeń (...) T.(...) w W., które domagało się zasądzenia solidarnie od pozwanych J. S. i A. S. kwoty 420.650 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 19 maja 2000 r., przyjmując za jego podstawę następujący stan faktyczny.

Pozwani, prowadzący działalność gospodarczą pod nazwą Biuro Turystyki Zagranicznej E.(...), zawarli z powodem umowę ubezpieczenia autocasco (AC) autobusu marki B.(...) na okres od 4 lipca 1998 r. do 3 lipca 1999 r. na sumę 700.000 zł. Stanowiący własność pozwanych samochód został, bez ich winy, uszkodzony w dniu 26 maja 1999 r. na terenie Niemiec. Powód wypłacił pozwanym odszkodowanie w kwocie 421.650 zł stanowiącej różnicę między wartością pojazdu przed wypadkiem i w stanie uszkodzonym. W piśmie z dnia 31 sierpnia 1999 r. pozwani poinformowali powoda, że odszkodowanie traktują jako zaliczkę oraz że podjęli środki prawne by uzyskać odszkodowanie od ubezpieczyciela zagranicznego i gdy szkoda nie zostanie zapłacona w całości, w niewypłaconej części będą dochodzić odszkodowania od powoda. W lutym 2000 r. niemiecki ubezpieczyciel sprawcy wypadku od odpowiedzialności cywilnej H.(...) przyznał pozwanym, a następnie wypłacił tytułem odszkodowania kwotę 230.000 DM (460.000 zł według średniego kursu DM z dnia 20 września 2000 r.), zezwalając im na sprzedaż pozostałości. W dniu 19 maja 2000 r. pozwani zawiadomili powoda, o otrzymaniu od H.(...) częściowego odszkodowania, deklarując zwrot powodowi po zakończeniu postępowania likwidacyjnego w Niemczech nadwyżki, którą uzyskają ponad wartość pojazdu. Po wypłacie odszkodowania pozwanym powód zwrócił się do H.(...) z roszczeniem regresowym uzyskując odpowiedź, że wobec wypłacenia pozwanym przez H.(...) odszkodowania w podwójnej wysokości na podstawie umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu, powód powinien zażądać zwrotu nakładów – wydatków od przedsiębiorstwa pozwanych. Pozwani zaproponowali powodowi zwrot kwoty 302.100 zł, jednak do ugody między stronami nie doszło.

Dokonując oceny prawnej przytoczonych ustaleń Sąd Okręgowy wskazał na zasady dotyczące ubezpieczeń majątkowych wynikające z art. 8 ust. 1 i 2 ówczesnie obowiązującej ustawy o działalności ubezpieczeniowej z dnia 28 lipca 1990 r. (tekst jednolity Dz. U. z 1996 r. Nr 11, poz. 62 ze zm. – dalej udzu), w myśl których odszkodowanie nie może być wyższe od poniesionej szkody, a w razie zbiegu dwóch lub więcej ubezpieczeń z tego samego zdarzenia, odszkodowanie wypłaca się do wysokości szkody w granicach sum ubezpieczenia w ramach każdego ze stosunków ubezpieczenia, z uwzględnieniem odszkodowań już wypłaconych z innego stosunku ubezpieczeniowego. W ubezpieczeniach majątkowych ubezpieczenie pełni funkcje kompensacyjną i nie może prowadzić do wzbogacenia poszkodowanego czy ubezpieczonego. Maksymalna wysokość szkody w mieniu pozwanych, która wyniosła

460.000 zł, została zrekompensowana przez H.(...), jako ubezpieczyciela sprawcy szkody, zatem wypłacone im przez powoda drugie odszkodowanie w pełnej wysokości szkody jest świadczeniem nienależnym. Przepis art. 8 ust. 4 udzu uprawnia poszkodowanego do wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym bezpośrednio do ubezpieczyciela sprawcy szkody, co było przyczyną wprowadzenia przez powoda do ogólnych warunków ubezpieczenia AC (dalej owu) w ich § 25 instytucji zrzeczenia się przez poszkodowanego na rzecz ubezpieczyciela roszczenia do sprawcy szkody do wysokości wypłaconego odszkodowania. Pozwani zwracając się o wypłatę odszkodowania obowiązani byli poinformować H.(...) o fakcie uzyskania odszkodowania od powoda i zrzec się na jego rzecz roszczenia regresowego w stosunku do sprawcy szkody, czego nie uczynili. Pozwani pobrali podwójne odszkodowanie, przy czym zakres obydwu świadczeń przez nich otrzymanych pokrywa się. Zdaniem Sądu Okręgowego nie ma istotnego znaczenia w sprawie kwestia kolejności wypłaconych przez ubezpieczycieli odszkodowań. Przyjmując, że powód pierwszy wypłacił pozwany odszkodowanie, z chwilą jego wypłaty, na podstawie art. 828 § 1 k.c. w zw. z § 25 owu, przeszło na niego roszczenie do H.(...) o zwrot wypłaconej pozwany kwoty. Pozwani, pobierając wbrew umowie ubezpieczenia łączącej ich z powodem, również świadczenie od ubezpieczyciela sprawcy wypadku pozbawili powoda możliwości jego wyregresowania.

Zaskarżonym obecnie wyrokiem Sąd Apelacyjny uwzględnił apelację pozwanych i powództwo oddalił.

Sąd Apelacyjny krytycznie ocenił stanowisko Sądu Okręgowego, zgodnie z którym odszkodowanie wypłacone pozwany przez powoda było drugim w kolejności, podczas gdy faktycznie otrzymali je jako pierwsze w dniu 27 sierpnia 1999 r. W dokonanej wykładni art. 8 ust. 1 udzu przyjęli, że wynika z niego jedynie to, iż w razie zbiegu świadczeń z tytułu dwóch lub więcej ubezpieczeń z tego samego zdarzenia, wysokość kolejnych odszkodowań wypłacanych przez ubezpieczycieli z tego samego tytułu powinna być ustalona z uwzględnieniem odszkodowań już wypłaconych. Ponieważ powód wypłacił odszkodowanie jako pierwszy, wypłacona przez niego kwota była w całości świadczeniem należnym. Podstawą prawną wypłaty była ważna umowa ubezpieczeniowa i podstawa ta nie odpadła. Tym samym powód nie wykazał przesłanek z art. 410 § 2 k.c. Odmienne niż Sąd Okręgowy uznał Sąd Apelacyjny, że zarówno z art. 828 § 1 k.c. jak i § 25 owu nie wynikał obowiązek pozwanych zawiadomienia ubezpieczyciela sprawcy wypadku o zaspokojeniu ich roszczeń przez powoda, pozwani

byli natomiast zobowiązani do świadczenia – bliżej niesprecyzowanej w owu – pomocy powodowi w dochodzeniu roszczeń regresowych. Wskazał przy tym, że powód dochodził roszczenia na podstawie art. 410 § 2 w zw. z art. 405 k.c., a nie roszczenia odszkodowawczego. W takiej sytuacji procesowej sąd jest związany zgłoszonym roszczeniem i zgodnie z zakazem orzekania ponad żądanie nie może orzekać o innych, także odszkodowawczych, roszczeniach powoda.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu ustawowych podstawach powód sformułował zarzuty naruszenia art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c. przez formalne rozpatrzenie powództwa jedynie na podstawie wskazanego przez powoda art. 410 k.c. i nie zastosowanie art. 414 k.c. i art. 471 k.c., naruszenia art. 8 ust. 1 i 2 udzu, oraz 410 § 2 k.c., art. 512 i art. 828 k.c. przez ich niezastosowanie.

Wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i zmianę orzeczenia przez oddalenie w całości apelacji pozwanych oraz zasądzenie od pozwanych kosztów postępowania, ewentualnie uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powód wystąpił przeciwko pozwany z roszczeniem o zwrot nienależnego świadczenia wskazując w pozwie jako jego podstawę przepisy art. 410 § 2 i art. 8 ust. 1 udzu. W uzasadnieniu żądania pozwu podnosił także fakt naruszenia przez pozwanych obowiązków umownych wynikających z § 25 owu ac. Okoliczność ta była przedmiotem odniesienia się Sądu Apelacyjnego, który nie podzielił stanowiska prezentowanego w tym zakresie przez powoda. Rozważanie ewentualnej odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanych uznał jednak w ostatecznym rachunku za zbędne, z uwagi na związanie zgłoszonym przez powoda żądaniem, opartym według jego wskazania na podstawie z art. 410 § 2 k.c.

Zgodnie z zasadą *da mihi factum, dabo tibi ius*, wynikającą w prawie procesowym z nałożenia na powoda jedynie obowiązku przytoczenia okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.), konstrukcja podstawy prawnej rozstrzygnięcia należy do sądu. Wskazanie przez powoda reprezentowanego przez profesjonalnego pełnomocnika przepisów prawa materialnego mających stanowić podstawę prawną orzeczenia niewątpliwie ukierunkowuje sprawę i nie pozostaje bez wpływu na jej przebieg o ile w danych okolicznościach można uznać, że w sposób pośredni określa ona także okoliczności faktyczne uzasadniające żądanie. Trafnie jednak podnosi skarżący, że co do zasady – odmiennie niż można to odczytywać z

motywów zaskarżonego wyroku - sąd nie jest związany podaną w pozwie kwalifikacją prawną dochodzonego roszczenia. Przyjęcie przez sąd innej, niż podana przez powoda, kwalifikacji prawnej jego roszczenia nie narusza art. 321 k.p.c. Sąd nie może natomiast wyjść poza faktyczną podstawę pozwu, nie jest bowiem uprawniony do zamiany podstawy faktycznej powództwa.

Z przyczyn niżej wskazanych kwestia ta jednak schodzi w sprawie na plan dalszy. Uzasadniona jest podstawa kasacyjna naruszenia przepisów prawa materialnego w zakresie objętych nią zarzutów błędnej wykładni art. 410 § 2 k.c. przez nieuwzględnienie, że odpadnięcie podstawy prawnej świadczenia (kondycja *causa finita*) może mieć zastosowanie także w przypadkach, gdy z istoty stosunku prawnego wynika, iż świadczenie ma pozostać u odbiorcy tylko wtedy, jeśli nie nastąpi określone zdarzenie. Konsekwencją zasady, że odszkodowanie z tytułu ubezpieczenia majątkowego nie może być wyższe od poniesionej szkody, chyba że umowa stanowi inaczej (art. 8 ust. 1 udzu) jest pozbawienie ubezpieczającego, który otrzymał wyrównanie szkody w postaci odszkodowania ubezpieczeniowego prawa do dochodzenia pokrycia doznanej szkody od osoby trzeciej – sprawcy szkody, gdyż realizacja takiego roszczenia prowadziłaby do bezpodstawnego wzbogacenia. Nie ma przy tym uzasadnionych racji zwolnienie sprawcy odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę dlatego tylko, że poszkodowany otrzymał ubezpieczenie od ubezpieczyciela. Dlatego też roszczenie przysługujące ubezpieczonemu przeciwko sprawcy szkody przechodzi w granicach wypłaconego odszkodowania na ubezpieczyciela (art. 828 § 1 k.c.). Strony mogą umówić się w ten sposób, że ubezpieczyciel nie będzie zobowiązany do przejścia roszczenia odszkodowawczego ubezpieczającego przeciwko sprawcy szkody. Także wówczas ubezpieczający nie może jednak dochodzić roszczenia co do tej części szkody, która została pokryta przez odszkodowanie ubezpieczeniowe, a jedynie co do jej części nie pokrytej oraz roszczeń nie objętych odpowiedzialnością ubezpieczyciela. W świetle powyższego - w okolicznościach sprawy - świadczenie powoda stało się nienależne, gdy w następstwie otrzymania przez pozwanych odszkodowania od ubezpieczyciela sprawcy wypadku jego podstawa prawna odpadła.

Tym samym doszło również do zarzucanego przez skarżącego naruszenia art. 8 ust. 1 udzu i art. 410 § 2 k.c. przez ich niezastosowanie.

W tym stanie rzeczy pozbawione są natomiast doniosłości prawnej zarzuty skargi dotyczące naruszenia przepisów art. 512 i art. 471 k.c.

Kierując się powyższym orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 zd. 1 k.p.c.).